

EHITUSETTEVÖTETE VARUSTAMINE KÄIBEVAHENDITEGA EHITUSE LÕPETAMATA TOODANGU KATTEKS

A. Susi

Rahanduse ja krediidi kateeder

Üheks majandusreformi koostisosaks ehituses on üleminek ehitus-montaažitööde eest tasumisel arveldustele lõpetatud ehitus-objektide või ehituse etappide kaupa. Arvelduste uue korra kehtestamine on seotud majandusreformi tingimustes muutunud ehituse valmistoodangu mõistega, milleks loetakse valmishitatud, eksploatatsiooniks kõlblikke objekte. Rakendatav arvelduste kord peab aitama kaasa ehitusobjektide kiiremale valmimisele. Uuele planeerimisele ja majandusliku ergutamise süsteemile üeläinud ehitusettevõtted tohivad tehtud ehitus-montaažitööde eest üldjuhul arveldada ainult uutel alustel.

Kogu ehitus-montaažitööde maht, mis on tehtud lõpetamata ja tellijatele üleandmata ehitusobjektidel või etappidel, jääb uute arvelduste puhul ehituse lõpetamata toodangusse. Sellega seoses muutub ehitusettevõtetes nii käibevahendite vajadus kui ka nende struktuur. Ehituse lõpetamata toodangu katteks vajalik käibevahendite hulk kasvab, mis põhjustab omakorda käibevahendite vajaduse kasvu, samal ajal suureneb ka nende vahendite osatähtsus ehitusettevõtte käibevahendite koguhulgas.

Seda protsessi iseloomustavad järgmised andmed Tartu trusti «Põllumajandusehitus».

Seoses käibevahendite vajaduse kasvuga kerkib üles ehitusettevõtete täiendavate käibevahenditega varustamise probleem. Nagu selgub tabelist 1, suurenes Tartu trustis «Põllumajandusehitus» uute arvelduste juurutamisega käibevahendite vajadus 33% võrra ehitus-montaažitööde aastamahust ja 47% võrra võrreldes käibevahendite vajadusega enne uute arvelduste juurutamist. Mõju, mida uued arveldused avaldavad käibevahendite vajadusele, ei ole kõigis ehitusettevõtetes võrdne. See mõju oleneb arvelduste aluseks olevate ehitusobjektide ja etappide eelarvelisest maksumusest ning üheaegselt ehitusel olevate objektide ja etappide arvust. Etappide keskmise eelarvelise maksumuse suure-

Uute arvelduste osatähtsuse mõju käibevahenditele Tartu trustis
«Põllumajandusehitus»

Aasta	Uute arvelduste järgi tasutavate ehitustööde osatähtsus kogu tööde mahust %	Normeeritud käibevahendid aasta lõpul % tööde mahust	S. h. lõpetamata toodang	
			% aasta tööde mahust	% kõigist normeeritud käibevahenditest
1967	—	21,7	1,96	9,1
1968	22	28,0	8,82	42,1
1969	35	38,9	14,2	36,5
1970	47	39,3	10,0	25,5
1971	70	48,4	17,4	36,1
1972	100	62,6	35,1	56,0

nemine suurendab, tööde kontsentreerimine vähemale arvule objektidele ja sellega kaasnev ehituse kestuse lühenemine aga vähendab käibevahendite vajadust.

Ehitusettevõtete käibevahenditega varustamisel kasvava lõpetamata toodangu katteks kehtib põhimõte, et neid vahendeid antakse ehitusettevõtetele ainult sellise vajaduse ulatuses, mis tekib ehituse kestuse normatiividest kinnipidamisel. Ka selle nõude rahuldamisel moodustab käibevahendite täiendav vajadus, mis on seotud uute arvelduste rakendamisega, umbkaudsete arvestuste kohaselt 12—15% ehitus-montaažitööde aastamahust. Selle vajaduse katmine on käesoleval ajal üks ehituse rahanduse aktuaalsemaid probleeme.

Lõpetamata toodangu finantseerimiseks kasutatakse ehitusettevõtetes omavahendeid, tellijatelt saadavaid avansse ja pangalaenu. Siinjuures kehtib põhimõte, et omavahenditega ja tellijate avanssidega kaetakse lõpetamata toodangu stabiilselt püsiv maht, millest madalamale lõpetamata toodangu jääk ei lange, pangalaenudega aga see osa lõpetamata toodangust, mis üksikutel perioodidel tekib üle püsiva mahu. Käibevahenditega varustamise korda on diferentseeritud ehitusettevõtete eri liikide puhul. Majaehituskombinaate on varustatud omakäibevahenditega kogu püsiva lõpetamata toodangu ulatuses. Omavahendite normatiivi arvutamiseks on töötatud välja menetlus, mis lähtub tootmise iseärasustest nendes ettevõtetes, kus vooltootmise printsiibil ehitatakse paljusid ühetaolisi objekte. Teiste ehitusettevõtete lõpetamata toodangu püsiv maht on aga seni kaetud tellijate avanssidega.

Tellijate poolt ehitusettevõtete lõpetamata toodangu katteks makstavate avansside suuruse kindlaksmääramiseks on seni olnud

kasutusel kaks menetlust: nn. Leningradi meetod ja meetod, mille kohaselt avanss makstakse vastavalt lõpetamata toodangu plaanilistele jääkidele aasta lõpul.

Leningradi meetod oli laialdaselt kasutusel uute arvelduste juurutamise algaastail. Selle meetodi kohaselt määratakse üleantava avansi suurus kindlaks nn. keskmisest kulude määrast lähtudes. Viimane arvutatakse ehitusobjektile iga ehituskuu lõpuks plaanipäraselt saavutatava tehnilise valmiduse astme keskmise väärtusena kogu ehituse kestuse kohta. Avansi suurus määratakse kindlaks protsentides objekti või etapi ehitustööde omahinast, korrigeerides keskmist kulude määra suhtarvuga, mille lugejaks on objekti või etapi ehituse normatiivne kestus ja nime-tajaks aasta kuude arv. Arvutus väljendub järgmises valemis:

$$m = \frac{\sum_{i=1}^n q_i}{n} \times \frac{n}{12} \quad (1)$$

ehk

$$m = \frac{\sum_{i=1}^n q_i}{12}, \quad (2)$$

- kus m — üleantava avansi määr %-des objekti (etapi) eelarvelisest maksumusest;
 q_i — objekti (etapi) tehnilise valmiduse aste « i »-nda kuu lõpul, % objekti maksumusest;
 n — ehituse normatiivne kestus kuudes.

Avanss kustutatakse arvelduse teostamisel objekti või etapi ehituse lõppedes.

Arvelduste hõlbustamiseks arvutatakse üksikute objektide liide kohta keskmised avansimäärad ja rakendatakse neid niikaua, kuni kehtib nende arvutamise aluseks olnud tehnoloogia.

Leningradi meetodi positiivseks küljeks on see, et avanss on seotud konkreetse objektiga ja avansi suurus on põhjendatud ehituse tehnoloogiaga. Ka on avansi arvutamine ja sellega seotud arveldused suhteliselt lihtsad. Avansside arvutamine üksikute objektide järgi teeb aga suure hulga objektide puhul keerukaks avansside plaanilise suuruse kindlaksmääramise aasta üksikute kuude kohta ehitusettevõttes tervikuna. Viimane on aga tarvilik pangalaenude põhjendatud planeerimiseks, sest pangalaenuga kuulub katmisele lõpetamata toodangu plaanilise mahu ja ehitusettevõtte käsutuses olevate omakäibe vahendite ning avansside vahe. Vastuväitena Leningradi meetodi rakendamisele on esitatud ka asjaolu, et sellel meetodil arvutatud avansid katavad lõpetamata toodangu keskmise, mitte aga stabiilselt püsiva jäägi ja mõnede kuude

jooksul aastast on ehitusettevõtete käsutuses järelikult rohkem käibevahendeid, kui seda õigustab lõpetamata toodangu maht. Leingradi meetodi kasutamine on seotud ka raskustega kapitaal-mahutusteks vajalike vahendite planeerimisel ehitustööde tellijatele, sest vajalike vahendite hulk erineb selle meetodi rakendamisel nii ehitus-montaažitööde üldmahust kui ka üleantavate objektide ja etappide maksumusest.

Käesoleval ajal reguleerib avansside üleandmist 1970. aastal kehtestatud juhend, mille kohaselt avansi suuruse määrab kindlaks lõpetamata ehitusobjektidel ja etappidel aasta lõpuks plaanikohaselt tehtud tööde maht. Selle mahu näitamiseks on ehitusesiseses tiitelnimekirjas ette nähtud vastav lahter. Avanss määratakse kindlaks tellija kohta tervikuna ja antakse üle täies ulatuses aasta algul, vahetult pärast töövõtulepingute sõlmimist. Juhul, kui tellija kõik objektid ja etapid kuuluvad aasta lõpuks lõpetamisele, määrab avansi suuruse lõpetamata toodang selle kvartali lõpul, mil see on kõige väiksem. Kui lõpetamata toodang on aasta lõpul plaani kohaselt väiksem kui pool keskmisest kvartali lõppseisust aasta jooksul, antakse avanss üle aasta keskmise seisuga järgi. Avanss viiakse sel juhul lõpetamata toodangu aasta lõpu seisuga kooskõlla viimase kvartali jooksul. Kui töövõtubahekord tellija ja töövõtja vahel kestab järjest mitme aasta jooksul, reguleeritakse töövõtja käes oleva avansi suurust iga aasta esimeses kvartalis, selle aasta ehitusesiseses tiitelnimekirja kohaselt.

Kirjeldataud meetod võimaldab küllaltki hõlpsasti kindlaks määrata avansi suurust ja ka planeerida tellijatele rahalisi vahendeid, sest viimaste kogusumma langeb selle meetodi rakendamisel kokku ehitustööde planeeritud üldmahuga. Meetodi puuduseks on aga see, et avansi suurus pole seotud ei objektide iseloomu, nende ehituse kestuse ega ka ehituse tehnoloogiaga. Et lõpetamata toodangu seis aasta lõpul ei ole mitte millegagi objektiivselt määritletav, vaid sõltub ainult võimalustest eraldada tellijale kapitaal-mahutusteks vahendeid, kujuneb lõpetamata toodangu katteks üleantavate tellijate avansside ja pangalaenude vahekord välja juhuslikult. 1971. aastal kõikus ehitusettevõtetele tellijate poolt üleantud avanss 10—40% vahel tööde aastasest üldmahust. Ehitusettevõtte finantstegevusele avaldab aga tellijate avansside ja pangalaenu vahekord küllaltki olulist mõju, sest pangalaenu on seotud protsentide tasumisega, mis mõjutavad ettevõtte arvestuskasumit ja selle kaudu majandusliku ergutamise fonde ning võimalusi oma vajaduste finantseerimiseks kasumist.

Ehitusettevõtete tegevuse senine praktika on näidanud, et tellijate avansside üleandmise ülalkirjeldataud moodusel on veel rida puudusi.

Ehitusettevõtete lõpetamata toodang ei kujune enamasti aasta jooksul välja ühtlaselt, vaid on aasta algul keskmisest väiksem,

kasvab pidevalt kuni III kvartali lõpuni ja langeb järsult IV kvartali jooksul. See on seotud kapitaalvahutuste planeerimise väljakujunenud praktikaga, mille kohaselt selleks, et saavutada aasta jooksul kulutatud vahenditelt võimalikult suuri käikurakendata-
vaid põhifonde, planeeritakse objektide alustamine aasta esimesele, nende käikuandmine aga aasta teisele poolele. Selline planeerimise praktika kutsub esile tööde tsüklilise iseloomu ka ehitusettevõtetes. Niiviisi kujuneb üleantavate avansside kogusumma aasta esimesel poolel enamasti suuremaks kui lõpetamata toodang ja avansside täielikul kättesaamisel on ehitusettevõtete käsutada vajalikust rohkem vahendeid. Pangalaenu vajadus kujub sel puhul aasta teisele poolele, sest laenu planeerimine aasta esimesteks kuudeks ei ole põhjendatud. Samal ajal näitab aga ka praktika, et avansside tegelik ülekandmine ei toimu plaanipäraselt. Tellijatel on sageli raskusi oma objektide finantseerimise korraldamisel, mille tõttu avansside ülekandmine lükkub II ja III kvartalis. Sageli ei võimalda avansi täielikku ülekandmist aasta alguses ka kapitaalvahutuse vahendite puudumine, sest need vahendid moodustuvad ühtlaselt kogu aasta jooksul (amortisatsioonieraldised, kasum jne.). Avansside mitteõigeaegne laekumine kutsub ehitusettevõtetes esile finantsraskusi, eriti seoses sellega, et tähtjaks laekumata avansside asendamine pangalaenuga ei ole lubatud.

Avansside üleandmise praegu kehtiv kord on tihedasti seotud ka ehituse planeerimisega tööde üldmahu alusel. See planeerimise meetod, mis on pärit majandusreformieelsest perioodist, ei ole aga enam kooskõlas praegu kehtivate arusaamadega ehituse toodangust ega ka sellest tulenevate arveldustega.

Nagu selgub, ei ole tellijate vahendite üleandmisega lõpetamata toodangu katteks seni õnnestunud rahuldavalt lahendada ehituse finantside plaanipärase ja otstarbekohase korraldamise probleeme. Sellekohase sobiva lahenduse leidmine on ilmselt ka põhimõtteliselt vähe tõenäone. Tellijate vahendite kasutamisel ehitusettevõtete käibevahenditena satuvad paratamatult konflikti kapitaalvahutusteks ettenähtud rahaliste vahendite planeerimise ja ehitusettevõtete otstarbekohase käibevahenditega varustamise nõuded. Probleemi parimaks lahenduseks kujuneb järelikult ehitusettevõtete varustamine omakäibevahenditega kogu lõpetamata toodangu püsiva jäägi ulatuses.

Sellega seoses kerkib üles vajalike vahendite allika leidmise ja üleantavate käibevahendite põhjendatud hulga kindlaksmääramise probleem. Täiendavate vahendite suure hulga tõttu ei ole riiklike finantside seisukohalt ilmselt otstarbekohane eraldada neid ehitusettevõtetele käibevahendite täiendusena vahetult riigieelarvest. Oigem on selleks kasutada neid kapitaalvahutusteks ettenähtud vahendeid, mida seni on avanssidena antud ehitusette-

võtete käsutusse. Nende avansside osas on käesolevaks ajaks kujunenud välja küllaltki stabiilne püsiv jääk, mis kogu rahvamajanduse ulatuses kandub üle aastast aastasse. Selle jäägi ulatuses on vahendid tellijate valduses ainult formaalselt, sest tegelikult kasutavad neid juba praegugi ehitusettevõtted. Niisiis moodustavad need vahendid loomuliku allika käibevahendite üleandmiseks. Praktiliselt võib üleandmise operatsioon toimuda küllaltki lihtsalt, sel teel, et mingi aasta algul antakse igale ehitusettevõttele esialgselt üle tema käsutuses tegelikult olev avansside jääk. Samal aastal lõpetamisele kuuluvate objektide ja etappide eest tasuvad tellijad sel puhul täielikult, ilma avansse kustutama. Selleks kasutatakse ära vahendid, mida senise korra puhul olnuks vaja avansside säilitamiseks järgneval aastal.

Kogu rahvamajanduse ulatuses ei tekita selline käibevahendite üleandmise menetlus märkimisväärset vahendite puudujääki. Hälbed tööde üldmahu ja realiseeritavate objektide või etappide maksumuse vahel, mis tekivad üksikute tellijate juures, on kahesuunalised ja kattuvad omavahel. Täiendavate vahendite vajadus võib tekkida ainult selles ulatuses, mille võrra üleantavate objektide ja etappide maksumus ületab ehitus-montaažitööde üldmahu. Teatava vahendite puudujäägi tekkimine ülaltoodud põhjusel on seoses abinõudega, mida rakendatakse lõpetamata ehituse vähendamiseks, küll tõenäolik, see puudujääk on aga mitmekordselt väiksem vahendite koguvajadusest. Üsna suuri vahendite ülejääke või puudujääke tekib loomulikult üksikutel tellijatel, mis kutsub esile vajaduse jaotada nende vahel ümber kapitaalvahetusteks ettenähtud vahendid. Küllaldase eelneva ettevalmistuse puhul on aga selline ümberjaotamine täiesti teostatav.

Teiseks probleemiks on põhjendatud käibevahendite hulga leidmine, mida igal ehitusettevõttele on õigus saada oma vajaduste katteks. Ei ole otstarbekohane jätta igale ehitusettevõttele see avansside summa, mis oli tema käsutuses avansside üleandmise hetkel. Selle summa juhuslikkusest oli juttu eespool. Ehitusettevõtete normaalse finantstegevuse tagamiseks on tarvis nende käsutusse jäävate käibevahendite hulk arvutada objektiivselt põhjendatud menetluse abil. Sellise arvutuse alusel on võimalik avansside kaudu saadud käibevahendeid ehitusettevõtete vahel ümber jagada vastavalt tegelikule vajadusele.

Sellekohase menetluse otsimisel võib lähtuda kas ehitusettevõtte normaalse töö tagamiseks vajalikust püsivast töövarust või lõpetamata toodangust, mis tekib ehitustööde käigus sõltuvalt tootmisprogrammi objektilisest struktuurist ja rakendatavast tehnoloogiast.

Vajalik töövaru kujutab endast sellist lõpetamata ehitusobjektide mahtu ja struktuuri, mis kindlustab ehitusettevõtte kõigile

töölistele ja tehnilistele vahenditele püsiva töörinde, andes sellega võimaluse kasutada ehitusettevõtte võimsust täielikult. Sellist naturaalse struktuuri alusel määratletud töövaru on võimalik iseloomustada ka rahalise näitajaga, mis kujutabki endast lõpetamata toodangu normatiivi. Ehitusettevõtte ökonomika seisukohalt on sellistel alustel arvatud normatiiv kahtlemata kõige enam põhjendatud. Sellise normatiivi arvutamisel tekitab aga praktilisi raskusi see, et vajaliku töövaru leidmiseks ei ole käesoleval ajal veel töötatud välja küllalt põhjendatud menetlusi. Ka selliste menetluste väljatöötamise teoreetilised alused ei ole veel selged. Seepärast ei saa nähtavasti vajalikku töövaru kõige lähemal ajal veel kasutada käibevahendite normatiivi alusena.

Tunduvalt paremad võimalused on käesoleval ajal määrata käibevahendite vajadus ettevõtte tootmisprogrammist ja rakendatavast tehnoloogiast lähtudes. Selleks on kasutatav eespool kirjeldatud Leningradi meetod. Selle meetodi järgi saab ehitusettevõtte tootmisprogrammi objektilise struktuuri alusel küllaltki hõlpsasti määrata lõpetamata toodangu normatiivne maht aasta igaks kvartaliks. Omavahendite normatiivina on võimalik rakendada selle kvartali normatiivi, mis on madalaim. Arvutusi hõlbus- tab see, et iga tüüpprojekti jaoks on võimalik arvutada keskmist kulude määra tsentraliseeritult, kehtivusega kogu vabariigi või majanduspiirkonna ulatuses. See vähendab tunduvalt ehitusettevõtetes käibevahendite normeerimiseks vajalikku arvutustööde mahtu ja lubab arvutada vastava aasta tootmisprogrammi järgi lõpetamata toodangu normatiivi ehitusettevõtetele igaks aastaks. Et ehituse lõpetamata toodang sõltub ehitustööde struktuurist rohkem kui ehitusettevõtete käibevahendite teised elemendid, on sellele iga-aastane normeerimine tingimata tarvilik.

Käibevahendite normeerimine Leningradi meetodil ei aita aga kaasa ehitustööde struktuuri optimeerimisele ehitusettevõtte seisukohalt. Seepärast oleks tingimata tarvis töötada lähemate aastate jooksul välja põhjendatud menetlused pideva vajaliku töövaru kindlaksmääramiseks ehitusettevõtetele ja minna edaspidi üle lõpetamata toodangu normeerimisele töövaru alusel.

Kirjandus

- П. Подшиваленко. Совершенствовать экономические методы руководства строительством. «Экономика строительства», 1972, № 2.
- Ю. Храковский. О рычагах, которые не действуют. «Экономика строительства», 1972, № 2.
- М. Б. Поднос. Финансово-кредитные проблемы хозяйственной реформы в строительстве. — Экономическая реформа в строительстве. Материалы семинара. Москва, 1972.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБОРОТНЫМИ СРЕДСТВАМИ НА ПОКРЫТИЕ НЕЗАВЕРШЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

А. Сузи

Резюме

В ходе проведения экономической реформы в строительстве внедряются расчеты за объекты в целом или этапы строительства. В связи с этим резко возрастает незавершенное производство в строительстве и потребность строительных предприятий в оборотных средствах. До сих пор строительным предприятиям эти оборотные средства, в основном, выделялись в виде авансов заказчиков. Применяемые методы определения величины авансов и способы их передачи, однако, не обеспечивают целесообразной организации финансов строительства. Так называемый ленинградский метод хорошо связан со структурой производственной программы и с технологией строительства, однако затрудняет планирование средств для капитального строительства. При общеприменяемом методе, по которому авансы передаются исходя из остатка незавершенного производства на конец года, сумма авансов фактически оказывается случайной, поскольку не имеется объективной основы для определения такого остатка. В практике же передача авансов часто задерживается, что вызывает у строительных предприятий незаслуженные финансовые затруднения. В связи с этим возникла необходимость наделить строительные предприятия собственными оборотными средствами на покрытие незавершенного производства. Самым подходящим источником названных средств являются авансы заказчиков, находящиеся в распоряжении строительных предприятий. Из этих авансов уже образовался определенный постоянный остаток, который можно передать строительным предприятиям без возникновения значительной дополнительной потребности в средствах на капитальное строительство. Для определения обоснованной суммы оборотных средств, на которые имеет право каждое строительное предприятие, подходит ленинградский метод. Расчеты, проведенные по этому методу, могут служить основой для перераспределения полученных оборотных средств между строительными предприятиями. Для дальнейшего усовершенствования нормирования оборотных средств на незавершенное производство рекомендуется применять методы определения объема необходимого постоянного задела строительства.